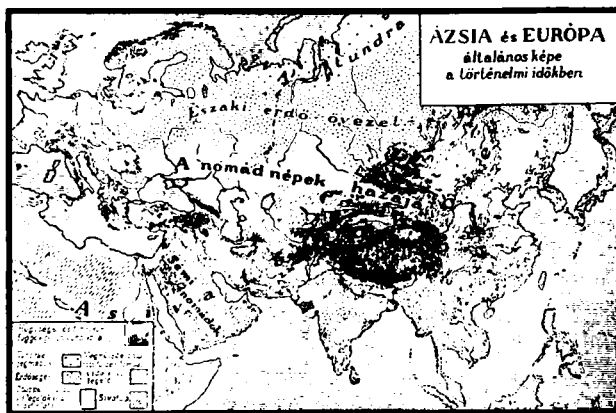

II. AZ ÁZSIAI HUNOK

Tekintettel arra, hogy Európát a Távol-Kelettől óriási távolságok választották el, bámulatra méltónak tartjuk az első évezred derekán lejátszódó európai népvándorlás főszereplőinek, a hunoknak és az őket követő avaroknak a teljesítményét, akik Kína szomszédságából indulva érkeztek el a Kárpát-medencébe. Igaz, a régészeti leletek tanúbizonysága szerint, területeink között az emberiség történetének legkorábbi szakaszától, a paleolitikumtól kezdve mindig voltak kimutatható kapcsolatok. A neolitikumban ezeket a kapcsolatokat a festett kerámiában kell keres-

*Ázsia, a sztyeppei
nomád népek bölcsője*

ni, amelynek útja Turkesztánon és Kis-Ázsián keresztül vezetett Közép-Európaig. A Távol-Keletre jellemző bronztükrök és bronzüstök nyugati irányban, a szkítákig, a Fekete-tengerig történő elterjedése bizonyíték arra, hogy az eurázsiai kontinens keleti és nyugati része a vaskorszakban sem volt teljesen elszigetelve. A hunok és az avarok megjelenésével pedig olyan közvetlen kapcsolat jött létre, amelynek már nemcsak elszigetelt anyagi, hanem történelmi bizonyítékai is vannak.

A jellegzetes kínai civilizáció az ottani bronzkorszak idején jött létre, amely az európai bronzkorhoz viszonyítva kissé megkésve ért véget. Ebben a periódusban alakult meg a kínai állam is, amelynek későbbi története nem volt mentes megrázkódtatásoktól és sorsdöntő törésektől. A hagyományos kínai világ, az általános európai elképzeléssel ellentétben, nem volt annyira folyamatos, ahogyan eddig, részletesebb kutatások híján elképzeltük; mindig egyöntetűnek tűnik az, aminek nem rajzolódnak ki összes részletei. Kína története állandó belső harcokból, a központosító, integráló törekvések és a széthúzó erők közötti harcokból, illetve jelentős mértékben a kívülről fenyegető ellenséggel folytatott harcok sorozatából állott. Az időszámításunkat megelőző néhány évszázad folyamán a legnagyobb veszedelmet a hunok jelentették. Az ellenük való védekezés tette szükségessé a Nagyfal megépítését is, amelyet az i.e. harmadik évszázad utolsó negyedében Csin Sin Huang-ti kezdett építeni. Az ókori Kína történetének egyes szakaszaiban a hunok különösen fontos szerepet játszottak, s ez kitér a korabeli kínai forrásokból is. A hunokat is, ugyanúgy mint a többi pusztai népet, állandóan vonzotta a birodalmon belül uralkodó civilizáció fénye és gazdagsága. De ahhoz, hogy sikerrel vehessék fel a harcot a császárok jól szervezett seregeivel, olyan természetes előnyökre volt szükségük, amelyekkel ellensúlyozhatták a másik fél fölényét. Példákból fogjuk látni, hogy a támadások nem történtek vaktában, egy kockára téve fel az esélyeket, hanem jelentős kölcsönhatás figyelhető meg. Ez egyrészt a kínaiak taktikai felkészülésében, másrészt a hunok magatartásában jutott kifejezésre.

A hunok előnye és gyakori fölénye elsősorban arra vezethető vissza, hogy hadászati (és mindennapi) életükben döntő szerepet kapott a ló. Kétségtelenül hozzájuk fűződik a lóháton való gyors közlekedés és a lovas harcmodor hatásos alkalmazása. A lótarásban járatosak voltak a kínaiak is, de a háborúban csupán harci szekereik vontatására használták. A jellegzetes hun lovasműveltséget az időszámításunk előtti IV. századig egyáltalán nem ismerték.

A hatalom zenitjén

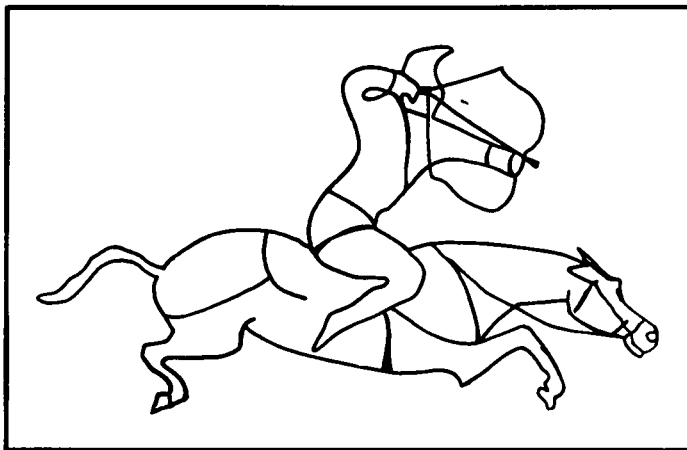
A hunokat a kínai források időszámításunk előtt 318-ban, tehát több mint 2300 évvel ezelőtt említik. Betöréseik a kínai területekre akkortájt igen gyakoriak voltak, az ellenségeskedések pedig szinte állandó jellegűek. Hol önállóan, hol egyes kínai hűbérurak, fejedelmek szövetségeseiként jelentek meg, miközben óriási területeket foglaltak el. A C'in-dinasztia alatt még a Nagyfalon be-

lül eső területek sem voltak teljes biztonságban. Kiváltképpen azután, hogy az időszámításunk előtti 170. év körül a törzsszövetség irányítását az igen tehetséges és eredményes vezér, Mao-tun vette át. Nyugodtan nevezhetnénk őt az ázsiai hunok Attilájának is, mert született hadvezér volt: rettegett, erőskezű, legyőzhetetlen.

Vele több okból is részletesebben kell foglalkozni. Először, mert a kínai források a hun fejedelmek közül legtöbbször apjának, T'ou-mannak a nevét említik, és másodsor, mert Mao-tun hatalomrajutása nem volt egészen szabályos. Életútjának legendás története annyira közismert volt a pusztákon, hogy híre a Nagyfalon is túljutott, és le is jegyezték.

Ezek szerint, az örökösödési szokások értelmében T'ou-mant, a fejedelmet, halála után a rangban első helyen álló feleség elsőszülött fiának Mao-tunnak kellett volna követnie. A politikába azonban belekeveredtek az érzelmek, egy alacsonyabb rangfokon álló nő intrikái, aki az ő szülöttének szerette volna biztosítani a hatalmat. Az történt, hogy T'ou-man a jogos örökös helyett utódjául nem az első, hanem egy másik asszonytól származó fiatalabb fiút jelölte ki, és hogy elhatározását véghez tudja vinni, apához nem méltó cselhez folyamodott.

Mivel a két örökös ellenség, a hunok és a jüe-csik között éppen fegyvernyugvás volt, a fejedelem a béke jeléül a jüe-csikhez legidősebb fiát, Mao-tunt, a hatalom jogos örökösét küldte. De a tús alig érkezett meg rendeltetési

*Nyilazó hun
harcos.
Kínai illusztráció*

helyére, apja, a békét egyoldalúan felbontva, seregei élén máris nyomában volt, és lecsapott a jüe-csikre. Arra számított, hogy a hitszegésért Mao-tun fog lakolni. Ám tévedett, mert fia elég bátor és ügyes volt, jó lovat szerzett magának, és kiszabadította magát a fogságából. Gyorsan otthon termelt, és híveiből nagy sereget toborzott. A hagyomány szerint 10 000 nyilasló álló hadsereget hozott össze, amellyel rögtön indulhatott volna sértett jogai védelmére. Ő azonban, mielőtt bosszút állt, csapatait alaposan kiképezte. Mindenekelőtt szigorú fegyelmet vezetett be, és vak engedelmességet követelt. „Fütyülő” vagy „zengő” nyilakat készíttetett magának és fegyvereseinek is, mindig oda kellett röpteniük, ahova ő zengő nyilát lőtte. (A zengő olyan nyilvessző volt, amely – egy csontkarika közbeiktatásával – röptében erősen sípoló hangot adott.) Aki ennek ellenszegült, meg kellett halnia, mert Mao-tun nem ismert irgalmat.

Ilyen „tűzvezetéssel” lövette le először próbaképpen egyik lovát, utána kedvenc feleségét és végül a fejedeleme díszparipáját. Végezetül, egy alkalmas pillanatban, lovasainak nyílzáporát apjára, T'ou-manra is rázúdította, s vele veszett ármánykodó felesége is fiával együtt, akinek kedvéért őt mellőzni akarták.

Ezek után Mao-tun elfoglalta apja helyét. Uralkodása alatt lett az ázsiai hun birodalom nagy és erős. Egy levelében, amelyben a kínai császárnak dicsekedett haditetteiről, azt írta a leigázott népekről, hogy „... ezek most mind hunok és valamennyi íjlesztő nép egyesült”. Uralma Koreától az Aral-tóig terjedt.

„Előre a napkeltéig,
jobbra a nap delelésig,
hátra a nap nyugtáig,
északra az éjszaka közepéig
reám tekint minden nép,
birodalommá szerveztem minden népet,
mely e tájakon él.”

*(Kül-Tegin türk hadvezér feliratából,
VIII. század, Kara György fordítása)*

Mao-tun birodalma jelentős tényezője volt az akkori Távols-Keletnek. Még a kínai császár, az Ég Fia is igyekezett a hunoknak, értsd, a vezető réteg tagjainak kedvében járni. Ez derül ki abból a hiteles feljegyzésből is, amely Hu-Hán-Hszieh, egy valamivel később élt hun hercegnek a császári udvarban történt fogadásáról készült, aki tisztelgő látogatásra érkezett.

„Az első hold idején megjelent (a herceg) Tán-ku, az Ég Fiának Kán-ciáni palotájában. A császár őt különleges ceremóniában részesítette és a parancsnokok és királyok között adott neki helyet. A császár egy (ceremoniális) ruhát küldött neki kalappal és övvel és egy arany pecsétet pecsétpárnával; továbbá jáspisból készült tárgyakat, egy kardot, egy öves szablyát, egy íjat négy köteg nyílvesszővel, tíz díszlándzsát, egy kényelmes kocsit, egy nyeret és kantárt, tizenöt lovat, húsz font aranyat, 200 000 pénzdarabot, 77 ruhát és felöltőt. Továbbá, nyolcezer darab arannyal átszőtt virágmintás vékony selymet, ezenkívül pedig különböző törülközőket és végül 6000 font selyemszálat.” (*De Groot Die Hunnen der vorchristlichen Zeit*, Berlin-Leipzig, 1921/216)

A C'in-dinasztiát követő, sokkal szilárdabb Han-dinasztia császárai még nagyobb figyelemmel kísérték a hunokat, egyáltalán a sztyeppeken uralkodó politikai eseményeket, s ennek következtében sok újabb tudósítás, jelentés és feljegyzés került az irattárakba.

A források a hunokat egybehangzóan nomád állattenyésztőknek mutatják be, akik törzsekre oszolva élnek egy erős nemzeti arisztokrácia uralma alatt. A „birodalom” még nem állam, csak valamiféle központilag irányított törzsszövetség. Ennek a szövetségnek a népi összetétele azonban nem volt egységes. Különböző rendű és rangú népek egész konglomerátumát kell feltételezni. Pontosan olyat, mint öt-hatszáz év múltán az európai hunok vezetése alatt, amikor tarka összetételű néptömeg jelenik meg Európa történeti színpadán.

Az ázsiai hun birodalom élén a sán-jü állt. Címe – hun nyelven – az Ég Fiát jelentette, úgy tituláltatta magát, mint a kínai császár. A különböző vezető személyiségek más-más nagyságú seregeket vezettek. Az előkelőbbek tízezres lovassereg felett rendelkeztek, a többiek viszont jóval kisebb egységeknek parancsoltak. A törzsek és a törzsfők nem voltak egyenrangúak. A legkiváltságosabb törzs a san-jüé volt, a többiek befolyása és hatalma viszont változhatott mintahogy változott is: vagyonuktól és katonai erejüktől függően.

Minden év őszén összegyűltek, hogy számba vegyék a lélekszámot és állatállományukat. Csak elképzelni lehet, hogy milyen káprázatos, tarkabarka, szemnek és fülnek érdekes összefüggések lehettek ezek!

A legfelsőbb hatalom az alattvalókat kemény elnyomással tartotta össze. Abból a félelmetes hírnévből, amely a hunokat mindenhol megelőzte, mindenképpen erre lehet következtetni. Joggal tételezhető fel azonban az is, hogy magukról szándékosan is terjesztettek ijesztő híreket, hogy ezáltal esetleges ellenfeleikben előre elültessék a félelem magját.

Harcmodoruk már Ázsiában is az volt, amit később az európaiaknak volt al-

kalmuk tapasztalni. Az első lovastámadást elsőpró nyílzápor vezette be, majd látszólagos megfutamodás következett, amelynek az volt a célja, hogy megbontsák az ellenfél hadrendjét. Ugyanis, ha üldözőbe vették a „gyávákat”, fel lazították soraikat. A hunok pedig váratlan parancsszóra, hirtelen szembefordultak az üldözőkkel, és elkezdődött a második támadás, az igazi, öldöklő csata. A közelharcban lasszót, kardot és lándzsát használtak.

A csata kimenetele taktikai és lélektani okoknál fogva rendszerint már előre eldőlt. Erős ellenfél esetében a megfutamodás azonban már nem volt látszólagos, sőt, ha a szükség úgy kívánta, nem szégyellték hanyatt-homlok menekülve elhagyni az ütközet színterét.

Hogy mennyire kikristályosodott, szigorúan kötött és pontosan betartott szabályokról volt szó, elég ha megjegyezzük: a kínaiak által lejegyzett taktikai séma szinte kísértetiesen megegyezik azzal a képpel, amit több mint ezer év múlva rögzített Bíborban született Konsztantinosz császár a szintén nomád harci taktikát alkalmazó honfoglaló magyarok harcmódoráról.

Ellentétek Kínával

Az időszámításunk előtti II. században Si huang-ti kínai császár végérvényesen le akart számolni a mind kellemetlenebb hun szomszédokkal. Hosszadalmas diplomáciai előkészületekbe kezdett, amelynek hasznát nemcsak ő látta, hanem gyümölcseit szerencsés módon nekünk is módunkban van élvezni; a császár Csáng Kien nevű diplomatájának tollából számtalan becses adat maradt az utókorra.

Si huang-ti császár szövetségesei után kutatva egy magas beosztású hivatalnokot, Csáng Kient küldte a jüe-csi nevű néphez, a hunok esküdt ellenségeihez, akiket nem sokkal azelőtt nagy legelőktől fosztottak meg. A császár szövetségre akart lépni velük a közös hun ellenség ellen. A követet azonban a véletlen letéritette előre eltervezett útvonalról, a hunok kezébe került és a jüe-csik helyett fogolyként a hunok központjában kötött ki. A hunok vezértörzse abban az időben a Szelenga és az Orkhon folyók forrásvidékén tanyázott. Kerek tíz évi raboskodás után sikerült csak Csáng Kiennek megszöknie, és mivel dolga végetlen nem akart megbízója elé állni, mégiscsak elment a jüe-csikhez. Azok azonban, más problémákkal lévén elfoglalva, nem fogadták el a kínai császár ajánlatát. Csáng Kien csak azután tért vissza hazájába. Hosszúra sikerült útvonalról jelentést írni, amely tele van a hunokról szóló fontos adatokkal.

Ebből idézünk: „Az északi határokon túl élnek. Állataikkal az egyik legelőről a másikra költözködnek. Háziállataik: ló, szarvasmarha, kecske, juh, kevesebb teve, szamár, öszvér. A legjobb lovak az övék. Helyről helyre vándorolnak a fűtől és a víztől függően. Nincsenek városaik, nem telepsznek meg, földműveléssel nem foglalkoznak... Írást nem ismernek és a törvényeket szóban közlik egymással.

Amint a gyermek megüli az ürüt (herélt kos), nyilával madarakra és apró vadakra lövöldöz; a nagyobb gyermek nyulakra és rókákra vadászik, azoknak húsát elfogyasztja. Mindazok, akik az íjat már jól tudják kezelni, lovasosztatokba lépnek... (A lovat nem vasalták, nem ismerték a kengyelt, de kezdetől fogva használták a nyeret.) ... A mindennapi életben az állatállományról gondoskodnak és vadásznak, amiről el is tartják magukat. Szűkös helyzetben mindannyian fegyverforgatást gyakorolnak – rablóhadjáratra készülnek.”

*Nomád harcos
lovával.
Kínai ábrázolás*

Ilyen és hasonló adatokat találhatunk Csáng Kien jelentésében. De ez nem minden, mert nem csak e forrásból lehet képet alkotni az akkoriban szerfelett veszélyes hunokról. Mások is jegyeztek le hasonlóképpen értékes adatokat.

Például: ruházatuk állati bőrből és gyapjúból készült; felül prémes dolmányféléket is viseltek; ruháikat jobbról balra gombolták.

Ma jelentéktelen részleteknek tűnhetnek ezek az apróságok, akkor azonban a kínaiaknak a döntő harcra való felkészülés szerves részét képezték. Mert a nomádok ruházatáról a feljegyzések éppen akkor szólnak bővebben, amikor Wu-ling Csao fejedelem elhatározta, hogy a hunok elleni harcok céljaira katonáit nomád szabású ruhákba öltözteti és nyilas lovasságot szervez.

Wu-ling Csaó-nak bölcs elhatározása volt az is, hogy csapatait az időjárás és más viszonyoknak megfelelően öltöztette fel. Ezeknek a rendeleteknek azonban volt egy mélyebb, lélektani célja is; azáltal, hogy harcosai külsőleg a legyőzhetetlennek hitt hunokra hasonlítottak, nagymértékben fokozódott önbizalmuk és harci kedvük is.

Így kaptak a kínai katonák – más ruhadarabon kívül – hun főveget is, amelyet oldalt egy vagy két cobolyfark díszített. Elöl a fővegen úgynevezett cikáda, egy bögölyhöz hasonló fém-bross díszelgett, ez nyilván rangjelző volt. Ezek a cikádák néhány magyarországi sírleletben is felbukkantak, és jelenlétükkel hunnak determinálták az illető helyeken talált leletegyütteseket. Az említettekén kívül a kínaiak a régi kötött övek helyett nomád bőroket kaptak és az övre különféle használati tárgyak ráakasztására fémkarikákat erősítettek. Végül a kínai cipőt csizma váltotta fel.

Amikor a külsőségek mellett megtörtént a hadsereg kellő taktikai felkészítése is, a kínaiak megindították a hadjáratot. Ezek az események i. e. 120 táján játszódtak le. A háború eleinte váltakozó sikerrel folyt, végül azonban, sorozatos kínai győzelmek után, megtört a hunok ellenállása. A vereségek nyomán bekövetkezett pártütések és belső lázadások annyira legyöngítették a törzsszövetséget, hogy az részeire hullott. Az egykor félelmetes ellenfél meghódolt. A kínaiak akkor még nem is gondolhatták, hogy milyen nagy jelentőségű, milyen beláthatatlan, vissza nem fordítható, világméretű történelmi folyamatot indítottak el.

A hunok két részre szakadtak. Egy részük meghódolt a kínaiak előtt és még elég hosszú ideig megőrizte politikai szervezetét, amely csak időszámításunk előtt 48-ban, újabb háború következtében omlott össze. A másik, jelentősebb részük azonban nem volt hajlandó térdre ereszkedni a kínaiak előtt, inkább elindultak nyugati irányban új lakhelyet (és legelőket) keresni. Hosszú út után egy időre a Balhas- és az Aral-tó környékén, a mai Kazakisztán területén telepedtek meg.

Innen származnak a később Európára törő, ún. „európai hunok”, a nagy népvándorlás főszerelői.